

Van bestrijding naar preventie

Een portret van Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland

HOOGHEEMRAADSCHAP
DE STICHTSE
RIJNLANDEN

Van bestrijding naar preventie

Een portret van Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland

Hoogheemraadschap
De Stichtse Rijnlanden

Adres

Poldermolen 2
Postbus 550
3990 GJ Houten

Telefoon

(030) 634 57 00

Fax

(030) 634 59 99

E-mail

post@hdr.nl

Internet

www.destichtserijnlanden.nl

Voorwoord

Sinds 2008 vormt Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland onderdeel van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. In de brochure die voor u ligt, laten we u zien hoe de muskusrattenbestrijding in Midden-Nederland wordt aangepakt. Want we zijn eigenlijk best trots, op onze mensen, op onze aanpak en al helemaal op onze resultaten.

Het aantal vangsten is de afgelopen jaren spectaculair gedaald. Dat klinkt alsof er niets gedaan wordt, maar het tegendeel is waar. Door strategisch en efficiënt werken is de populatie muskusratten in vier jaar tijd met 75% in omvang afgenomen. En daardoor vangen we nu minder dieren. En dat is goed nieuws, want minder vangsten betekent minder dierenleed.

Muskusrattenbestrijding is niet leuk, maar nodig om onze waterkeringen te beschermen. Dan is het goed om te weten dat er een team bevlogen en betrokken mensen voor aan de lat staat, dat keihard werkt om de populatie muskusratten zo klein mogelijk te houden. Ik stel het team in deze brochure graag aan u voor!

Veel leesplezier,

Patrick Poelmann

Dijkgraaf Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

Muskusrattenbestrijding

De Muskusrat

De Muskusrat (*Ondatra zibethicus*) is een knaagdier en hoort tot de familie van de woelmuizen. Ze komen oorspronkelijk uit Noord-Amerika en zijn begin twintigste eeuw in Tsjechië uitgezet voor hun bont (ook wel Bisam genoemd) en voor de jacht. De muskusrat heeft zich snel door Europa verspreid. In 1941 werden ze voor het eerst in Nederland waargenomen, nu komen ze bijna overal in ons land voor. Muskusratten planten zich razendsnel voort. Een moertje (wijfje) kan in een jaar tijd wel 18 jongen werpen. Die kunnen op hun beurt binnen een jaar weer zelf een nest hebben.

Bedreiging

Het Nederlandse polderlandschap met zijn vele kilometers oevers en kaden is een eldorado voor de muskusrat. De muskusrat heet in België niet voor niets waterkonijn. Hij voelt zich in waterrijk gebied overal thuis en hij heeft weinig natuurlijke vijanden. Met het graven van gangen en holen verzet de muskusrat maar liefst dertien kruiwagens grond per jaar. Hij graaft deze gangen en holen in de oevers, maar ook in onze waterkeringen. Daarmee vormt de muskusrat een bedreiging voor onze kaden en dijken en dus voor de veiligheid van het achterland. Om deze reden is de bestrijding van deze dieren sinds 1985 bij wet geregeld.

Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland

Voor de bestrijding van muskusratten heeft Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden bijna 50 muskusrattenvangers in dienst. De medewerkers zijn duidelijk herkenbaar met hun rood-wit-blauwe auto's met de tekst Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland. Ze werken niet alleen in het beheergebied van De Stichtse Rijnlanden, maar ook in een groot deel van het gebied van waterschap Vallei en Eem en waterschap Amstel, Gooi en Vecht. De kosten voor de bestrijding van de muskusratten worden tot en met 2010 betaald door de drie waterschappen, de provincie Utrecht en het Rijk. Vanaf 2011 financieren de waterschappen de bestrijding.

Signalement

Een volwassen muskusrat is van kop tot staart ruim een halve meter lang. Hij is dus een stuk groter dan een rat (waar hij, in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, ook helemaal geen familie van is). Zijn staart is bijna even lang als de rest van zijn lijf en is aan de zijkanten afgeplat. Bij het zwemmen gebruikt hij zijn staart als roer.

De muskusrat heeft een stompe kop met kleine, nauwelijks zichtbare oren. De pels kan variëren van roodbruin tot donkerbruin, maar bijna zwarte exemplaren komen ook voor. De buik is grijs tot vaalwit. Muskusratten komen overal in Nederland voor, ook in buitenwijken van stedelijk gebied.

Van bestrijding naar preventie

Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland is een zelfstandige afdeling binnen Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. Aan het woord zijn afdelingshoofd Marjan van Meelis en directeur George Rouhof.

Van Meelis: 'Met onze unieke wijze van bestrijden is het aantal muskusratten in de regio Midden-Nederland spectaculair afgenomen. Daar is keihard voor gewerkt.'

*Marjan van Meelis:
'We zijn heel scherp
op h e we vangen.'*

We hebben vijf regio's, ieder met een eigen teamleider. Binnen de regio heeft iedere bestrijder een vanggebied. Het totaalplaatje wordt in de gaten gehouden door onze veldcoördinator This Buurman, want muskusratten houden zich niet aan regiogrenzen. Ook niet aan waterschapsgrenzen natuurlijk, maar er zit wel een maximum aan je "span of control". Het is dan ook belangrijk dat we goed samenwerken met de andere bestrijdingsorganisaties.'

Minder dierenleed

Van Meelis: 'Bestrijding kost natuurlijk geld. In 2010 zijn de kosten begroot op 4,3 miljoen euro. Maar wat zijn de kosten van niet bestrijden? Schade aan waterkeringen ontstaat heel erg snel. Laatst vonden we nog een forse schade in de kering van een voorboezem bij Oudewater, die in acht weken ontstaan was. Dankzij onze intensieve werkwijze zijn we hier vlug bij...

Rouhof: 'Het gaat met de bestrijding in het hele land heel erg goed. We moeten er nu voor gaan om dat niveau zo te houden. Dus niet zeggen "hosanna, we zijn er" en de mensen naar huis sturen. We hebben die basisbezetting gewoon nodig, anders ben je binnen een paar jaar teug bij af. Ik vind ook: doden is het ergste dat er is. Door het niveau van vangsten zo laag mogelijk te houden voorkom je dierenleed.'

Van Meelis: 'Wij zouden het woord 'bestrijding' daarom ook liever vervangen door het woord 'preventie'. Want dat is wat wij nastreven.'

Bestrijding noodzaak

Van Meelis: 'We zijn heel scherp op h e we vangen. Het dierenleed moet zo klein mogelijk zijn. We werken volgens strenge richtlijnen, er geldt een landelijke gedragscode en uiteraard werken we volgens de Flora en Faunawet. Muskusrattenbestrijders zijn ook echte natuurliefhebbers. Ze kennen hun vanggebied als hun broekzak en zien iedere verandering. Ze weten heel veel van de natuur.'

Rouhof: 'Daarnaast doen we onderzoek naar het voorkómen van schade in de waterkeringen. Helpt het bijvoorbeeld om een kering een minder aantrekkelijk woongebied te maken voor muskusratten? Want dan zou je in theorie niet hoeven bestrijden. Zulk onderzoek is een voortgaande zoektocht. Maar voorlopig is bestrijden een noodzaak om droge voeten te houden.'

*George Rouhof:
'Door het niveau van
vangsten zo laag
mogelijk te houden
voorkom je dierenleed.'*

Taak naar waterschappen

Rouhof: "In 2011 wordt de taak van muskusrattenbestrijding bij de waterschappen ondergebracht. Ik vind dit een logische stap. Muskusrattenbestrijding is immers een operationele taak, met als doel het waarborgen van onze veilige dijken. De Stichtse Rijnlanden werkt samen met andere partijen uit West- en Midden-Nederland aan een goede overgang rond deze verschuiving van taken. Daarbij staat een goede bestrijding, met zo min mogelijk dierenleed, voorop."

Zo slim mogelijk zo veel mogelijk wegvangen

De aanpak van Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland is zo'n zeven jaar geleden gestart. Aan het woord is de spil van deze aanpak: veldcoördinator This Buurman.

Buurman: 'De kern is om op een zo slim mogelijke manier zoveel mogelijk muskusratten te vangen. Met als doel dat we ieder jaar zakken in het aantal vangsten.

We verdienen over onze gehele regio qua resultaat jarenlang een onvoldoende. Landelijk stond Utrecht in negatieve zin te boek om zijn aanhoudende hoge vangsten. We hebben met tijdelijke extra uren, efficiëntere inzet van eigen uren en inzet van meer vangmiddelen het omslagpunt weten te bereiken..... De crux van onze aanpak zit in het feit dat we jaarlijks al onze 27.000 kilometer oevers afspeuren, in de goede tijd van het jaar wel te verstaan. De goede tijd, dat is tussen 1 oktober en 30 april. In die tijd zijn er namelijk geen jongen. Iedere muskusrat die je dan vangt, plant zich niet meer voort. We zorgen dat de populatie begin mei, als het seizoen van voorplanting begint, zo klein mogelijk is.

We zijn deze aanpak in 2004 gestart en hebben in 2007 het omslagpunt bereikt. Dat vergde naast een strategische aanpak ook de nodige discipline. Wij werken volgens een uitgedacht systeem en vaste afspraken.'

Strategische inzet van middelen

'Iedere muskusrattenbestrijder heeft een eigen vanggebied met 700 kilometer oever. Hij werkt met

klemmen en met kooien. Het verschil tussen die twee is dat een klem gericht bestrijdt en je zo dus oppervlaktes "schoonvangt". Met kooien vang je alleen muskusratten die zich verplaatsen. Je vangt er veel mee, maar je blijft ook veel vangen. We zetten de twee soorten middelen daarom strategisch in. Kooien zijn vooral nuttig tijdens de trek, in het voorjaar en in het najaar. Dan zoeken met name jonge dieren een nieuw woongebied. Kooien kun je op hun zwemroutes aanbrengen, zoals een fuik in een duiker. In het voorjaar, als het voedsel schaars is, zetten we ook kooien met lokaas er in: appelkistjes. Zodra de trek voorbij is werken we vooral met klemmen. Het komt dan aan op "meters schoonmaken" en dat vergt speurwerk: de bestrijders gaan op zoek naar sporen van muskusratten en zetten klemmen bij de ingang van het hol. De positie van een klem markeren ze met een oranje vlaggetje. De winter is de beste tijd om te speuren. Het waterpeil is laag, er is weinig oeverbegroeiing en er is weinig vee in de polder.'

De werkdag van een bestrijder

'De werkdag van een bestrijder begint om 7.00 uur. Hij is de meeste tijd buiten, doet een ronde langs de kooien, controleert en zet klemmen en speurt in en langs het water. Hij legt op een dag vele kilometers af, meestal te voet, soms per quad of boot. Een bestrijder moet goed contact hebben met de landeigenaren, meestal agrariërs. Die zien de bestrijder overigens graag komen, want ook boeren hebben veel last van de schade die muskusratten aan de oevers toebrengen.

Kooien controleren en legen moet minstens één keer per week, maar liever vaker. Dat is nodig omdat er regelmatig andere dieren in de kooien terechtkomen, die we vaak nog kunnen redden en weer vrij kunnen laten.

Bij extreem slecht weer zijn de bestrijders binnen. Die dagen zijn op één hand te tellen. Deze tijd benutten ze om vangmateriaal te repareren.

Bestrijders helpen ook in de vanggebieden van collega's. Dit is de succesvolle formule van actielopen, met het hele rayon een gebied als het ware "dichtlopen". Het bevordert de samenwerking en we kunnen snel reageren als het aantal muskusratten stijgt.'

***This Buurman:
'De crux van onze
aanpak zit in het feit
dat we jaarlijks al
onze 27.000 kilometer
oevers afspeuren.'***

Jullie resultaten zijn spectaculair...

'Dat kun je wel zeggen. Vanwege het hoge aantal vangsten konden we vroeger maar één keer per drie jaar het hele gebied rond. Door heel gericht en intensief te gaan bestrijden, met inzet van extra mankracht kregen we rayon na rayon onder controle.

De resultaten drukken wij uit in "vangsten per uur" (v/u); Landelijk streven we naar 0,25 v/u. Daar zitten wij nog niet aan, maar we zijn wel in vijf jaar teruggedaan van 1,5 v/u naar 0,27 v/u. Maar wat mij betreft gaan we de 0,15 v/u bereiken. Dit geeft veel meer veiligheidsmarge. Het duurt dan veel langer voor een populatie weer naar onacceptabele hoogte kan groeien. Dan pas heb je de situatie echt onder controle.'

Imago

'Niet iedereen is enthousiast over muskusrattenbestrijding. Het is daarom belangrijk dat we het verhaal goed vertellen. Waarom bestrijden nodig is en dat we ons best doen het dierenleed zo klein mogelijk te

houden. Voor bestrijders in stedelijk gebied is het nog belangrijker dat ze communicatief vaardig zijn. Die krijgen veel vragen van voorbijgangers.

We krijgen ook veel aandacht van de media, waar we altijd aan meewerken. Want we laten graag zien hoe belangrijk ons werk is.'

Samenwerken

De muskusrattenbestrijders werken intensief samen met de andere afdelingen en de andere waterschappen. De muskusrattenbestrijders geven schade in waterkeringen snel door aan de rayoncoördinator. Bij actielopen verlaagt het waterschap indien nodig tijdelijk het waterpeil in het betreffende vanggebied. Bij het aanleggen van natuurvriendelijke oevers heeft de muskusrattenbestrijding overleg over de inrichting van de oevers en de plaatsing van permanente vangconstructies. En recent hebben de muskusrattenbestrijders een week lang alle rivierkreeften in hun kooien geteld. Zo kreeg het waterschap inzicht in de omvang van de populatie van deze exoot.

Vangstresultaten sinds 2007

jaar	Aantal gevangen muskusratten	Vangsten per uur
2007	64369	1,12
2008	46807	0,74
2009	26344	0,42
2010	14000 (prognose)	0,25 (prognose)

Passie voor speuren en vangen

Henk Soede en Jeroen Vogel

Het echte werk wordt, weer of geen weer, gedaan door een team van een kleine 50 muskusrattenbestrijders, onderverdeeld in vijf rayons. Wilde jagers? Welnee, rustzoekers, natuurliefhebbers, buitenmensen, dat zijn het. Maar ook echte bikkels, die tegen een stootje kunnen. En dat is wel nodig als je jaarrond, de hele dag buiten, zwaar werk moet doen.

Henk Soede

Leeftijd: 30 jaar. Vanggebied: Vinkeveense Plassen, Botshol, polder Mijdrecht, polder Wilnis. Hobbies: schaatsen en skeeleren.

Is muskusrattenvanger omdat: mijn vader veehouder is en ik in de polder ben opgegroeid. Ik hou van buiten zijn, van werken in de natuur en van de vrijheid. Natuurlijk wel met de daarbij horende verantwoordelijkheid voor mijn werk. Het mooist vind ik het varen door Botshol, om de kooien te controleren. Botshol is een natuurgebied van Natuurmonumenten, waar in sommige delen niemand mag komen. Maar ik dus wel. Ik vind het mooi om de seizoenen te volgen, de eerste kolganzen te zien komen in de herfst, en de grutto's te zien vertrekken.

Ik doe dit werk nu zeven jaar. Het is wel zwaar werk, maar ik hoop het nog lang te kunnen doen. Dieren doodmaken doe je niet voor je lol, maar dit werk is nu eenmaal nodig. In mijn eerste jaar hier ving ik hier met hulp van extra inzet bijna 5500 muskusratten. Dat is bijna 3 vangsten per uur! Dat was niet alleen keihard werken, maar ik dacht ook wel "dit is dwelen met de kraan open". Dit jaar zit ik in totaal op 60 vangsten. Dat is een acceptabel niveau!

Jeroen Vogel

Leeftijd: 45 jaar. Vanggebied: Polsbroek en omgeving. Hobby: archeologie.

Is muskusrattenbestrijder omdat: 'ik het prettig vind om in de buitenlucht te werken. Ook het dagelijks contact met de boeren is een mooi aspect van het werk. Het bestrijden is iets dat je niet loslaat. Tijdens mijn vakantie, die voor het eerst langer duurde dan twee weken, was ik er in gedachten veel mee bezig. "Gaat alles wel goed in mijn gebied? Is de boel nog op orde als ik terugkom?"

Als amateur archeoloog kijk ik met een speciaal oog rond in het gebied. Liggen er scherven? Zijn er hoogteverschillen in het land die wijzen op vroegere bewoning? In mijn vrije tijd heb ik twee zeer unieke vondsten gedaan: een beeldje van Isis Fortuna (Romeinse godin) en een loden vervloekingstablet. Op dit tablet werden in de Romeinse tijd de namen van personen gekrast die om uiteenlopende redenen vervloekt werden. Het tablet ligt in museum Valkhof

in Nijmegen. Het beeldje is opgenomen in de collectie van het Oudheidkundig Museum in Leiden. Naast mijn werk zit ik met plezier in de ondernemingsraad van ons waterschap. Het valt niet altijd mee om dat te combineren met mijn werkzaamheden, maar het is een belangrijke taak en ik doe het graag. Ik hoop dit werk nog lang te blijven doen. De muskusrattenpopulatie is steeds beter onder controle, mede door de goede samenwerking in ons team.'

Ton Kraanen

Leeftijd: 52 jaar, teamleider van rayon 3 (Montfoort en omgeving). Hobbies: verzamelen van 16e eeuwse theologische boeken, Latijn leren.

Is muskusrattenbestrijder omdat: 'ik van het buitenleven hou. Ik ben begaan met de polder en het water, daar ligt mijn hart. Ik doe dit werk nu 30 jaar. Ik kwam ooit via een advertentie bij de muskusrattenbestrijding terecht en ben daar op mijn plek.

Ik ben nu vijf jaar teamleider en geef leiding aan acht bestrijders. Ik maak de plannings, registreer de vangsten en hou beoordelingsgesprekken. En ik overleg ook met andere afdelingen van het waterschap, bijvoorbeeld als er herinrichting van kades en dijken voorbereid wordt. Ik doe mijn best de helft van de tijd buiten te zijn. Ik loop mee met de bestrijders en met het actielopen. Een goede bestrijder heeft een passie voor speuren en vangen.

In mijn vrije tijd speur ik ook, maar dan naar 16e eeuwse Nederlandstalige religieuze boeken. Mijn mooiste vondst was een Sint Augustinus uit 1551. Een zeldzaam en kostbaar stuk. Het lag op een boekenmarkt al anderhalve dag tussen allemaal boeken van

Ton Kraanen

de schrijver Gerard Reve. Maar ik herken de band van zo'n boek onmiddellijk. Vroeg-16e eeuwse boeken zijn vaak in het Latijn. Het is leuk dat ik door thuisstudie nu de tekst een beetje kan begrijpen.

Ik blijf zeker tot mijn pensioen bij de muskusrattenbestrijding. Maar, hoewel ik het nu nog goed zou kunnen, ben ik wel blij met mijn switch naar teamleider. Want full-time muskusratten bestrijden tot je 67e, dat is erg zwaar.

Jan Rijnveld

Leeftijd: 42 jaar, vanggebied Westbroek, De Bilt, Maartensdijk, Soest, Groenekan.

Hobbies: inheemse planten, tuinieren, jagen.

Is muskusrattenbestrijder omdat: 'natuur in mijn genen zit. Ik heb een technische opleiding. Ik heb daarna 14 jaar in een metaalbedrijf gewerkt, maar ging daar weg toen het bedrijf van eigenaar ver-

derde. Als echte polderjongen wilde ik graag verder in de muskusrattenbestrijding. Via een neef vond ik deze baan. En daar had ik geluk mee, want muskusrattenbestrijder is een gewild beroep. Het is eigenlijk het mooiste beroep dat ik me kan indenken. Geen stress, vrijheid, zolang je je werk maar goed doet tenminste, en je bent de hele dag buiten. Ik heb een heel mooi vanggebied met prachtige landgoederen. Ik kom allerlei soorten dieren tegen: vossen, dassen, reeën, ijsvogels, noem maar op. Dieren doodmaken is misschien niet leuk, maar het moet nu eenmaal gebeuren. Ik heb er niet echt moeite mee, ik ben er mee opgegroeid. Als kleine jongen slachtte ik al kippen, samen met mijn vader. Ik vind het heel leuk om over mijn vak te vertellen. Als mensen je vragen wat je aan het doen bent kijken ze eerst heel raar. Maar als ik vertel waarom het moet gebeuren, hebben de meeste mensen wel begrip.

In mijn vrije tijd ben ik graag bezig in de tuin. Ik heb een vijver aangelegd met daaromheen een rand bijzondere inheemse planten. Ik verzamel die zaden zelf, uit het hele land. Zo heb ik rietorchis, klokjesgentiaan en blauwe knoop.

Jan Rijnveld

Muskusrat gezien?

Heeft u in uw omgeving een muskusrat gezien?
Neem dan contact op met:

Muskusrattenbestrijding Midden-Nederland
telefoon: (030) 634 57 00
e-mail: muskusrattenbestrijding@hdsr.nl

Landelijke koepel

De Landelijke Coördinatie Commissie Muskusrattenbestrijding (LCCM) is opgericht om de samenwerking tussen bestrijdingsorganisaties te optimaliseren. Ook coördineert en begeleidt de koepel onderzoek. Het LCCM volgt de ontwikkelingen op het gebied van bestrijding en maakt landelijke jaarverslagen en jaarplannen. Voor meer informatie over de LCCM kunt u kijken op www.muskusrattenbestrijding.nl.

Colofon

Dit is een uitgave van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

Tekst	bureau Communicatie
Fotografie	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, Dominique van Meelis
Vormgeving	Bruksvoort Design & Content
Datum	december 2010

HOOGHEEMRAADSCHAP
DE STICHTSE
RIJNLANDEN